

Верховний
Суд

Захист гідності, честі та ділової репутації: деякі проблемні питання правозастосування

Дмитро Луспеник

Секретар Пленуму Верховного Суду,
Касаційний цивільний суд,
кандидат юридичних наук, доцент

Лекція, Національна школа суддів України
м. Київ, 30 листопада 2020 року

Захист гідності, честі та ділової репутації

- Мудрість: Язик мій – ворог мій...
- Гарна репутація важливіша, ніж чиста сорочка. Сорочку можна випрати, репутацію – ніколи (Альфред Нобель)
- Замало сказати: «Ти маєш право»; необхідно надати можливість, дати засоби користування цим правом (М. Г. Чернишевський)

Немайнові блага

Стаття 3 Конституції України. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Приблизний перелік немайнових благ, особистих немайнових прав закріплено у статтях 94, 269-271 ЦК України.

Юридична особа має право на **недоторканність її ділової репутації ...** (частина перша статті 94 ЦК України).

Відповідно до Конституції України фізична особа має ... **право на свободу та особисту недоторканність, право на недоторканність особистого і сімейного життя, право на повагу до гідності та честі ...** (частина перша статті 270 ЦК України).

Поняття гідності, честі та ділової репутації

- Під **гідністю** слід розуміти визнання цінності кожної фізичної особи як унікальної біопсихосоціальної цінності.
- З **честю** пов'язується позитивна соціальна оцінка особи в очах оточуючих, яка ґрунтується на відповідності її діянь (поведінки) загальноприйнятим уявленням про добро і зло, а під діловою репутацією фізичної особи розуміється набута особою суспільна оцінка її ділових і професійних якостей при виконанні нею трудових, службових, громадських чи інших обов'язків.
- Під **діловою репутацією** юридичної особи, у тому числі підприємницьких товариств, фізичних осіб-підприємців, адвокатів, нотаріусів та інших осіб, розуміється оцінка їх підприємницької, громадської, професійної чи іншої діяльності, яку здійснює така особа як учасник суспільних відносин (**гудвіл**).

Пункт 4 постанови Пленуму ВСУ від 27.02.2009 № 1 «Про судову практику в справах про захист гідності, честі фізичної особи, а також

Основні способи захисту немайнових благ

1. Загальний спосіб захисту цивільних прав:

- відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди (п. 8 ч. 2 ст. 16 ЦК України) ;
- відшкодування моральної (немайнової) шкоди (п. 9 ч. 2 ст. 16 ЦК України).

2. Один із основних способів захисту немайнових прав – право на грошову компенсацію моральної шкоди, завданої втручанням у такі немайнові блага – ст. 280 ЦК України

Спеціальні способи захисту гідності, честі та ділової репутації

- Право на відповідь (ч. 1 ст. 277 ЦК України);
- Спростування недостовірної інформації (ч. 1 ст. 277 ЦК України);
- Встановлення факту недостовірності поширеної інформації та її спростування в порядку окремого провадження (ч. 4 ст. 277 ЦК України);
- Заборона поширення інформації, якою порушуються особисті немайнові права (ст. 278 ЦК України);
- Право на відповідь (коментар чи власне тлумачення обставин справи) (ст. 65 Закону України «Про телебачення і радіомовлення», ст. 37 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні»).

Відмінності суттєві – дивись пункт 6 постанови Пленуму ВСУ від 27.02.2009 № 1 «Про судову практику у справах про захист гідності,

Вибачення – не спосіб захисту

- Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань (ч. 1 ст. 34 Конституції України).
- Суд не вправі зобов'язувати відповідача вибачатися перед позивачем у тій чи іншій формі, оскільки примусове вибачення як спосіб судового захисту гідності, честі чи ділової репутації за поширення недостовірної інформації не передбачено у статтях 16, 277 ЦК України.
- Разом із тим не суперечить закону визнання судом мирової угоди, за умовами якої сторони як спосіб захисту гідності, честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи передбачають вибачення перед потерпілим.

Рішення ЄСПЛ від 05.05.2011 (заява № 33014/05) у справі «Редакція газети «Правос дєло» та Штекель проти України»; рішення ВСУ від 18.11.2009 у справі № 6-9993 св 09; постанова КЦС ВС від 10.10.2018 у справі № 757/8834/16

Спростування суб'єктивної думки у брутальній формі – не спосіб захисту

- Якщо суб'єктивну думку висловлено в брутальній, принизливій чи непристойній формі, що принижує гідність, честь чи ділову репутацію, на відповідача може бути покладено **обов'язок відшкодувати моральну шкоду**.
- Такі оціночні судження говорять не про об'єкт, а про відношення суб'єкта до об'єкта.

Стаття 30 Закону України «Про інформацію».

- Особливість є щодо **викривача корупції**, при неумисному повідомленні (стаття 280 ЦК України).

Постанови: КЦС ВС від 30.07.2020 у справі № 200/20351/18; від 30.09.2020 у справі № 728/1144/19

Юридичний склад правопорушення

- Юридичним складом правопорушення, наявність якого може бути підставою для задоволення позову, є сукупність таких обставин: а) поширення інформації, тобто доведення її до відома хоча б одній особі у будь-який спосіб; б) поширена інформація стосується певної фізичної чи юридичної особи, тобто позивача; в) поширення недостовірної інформації, тобто такої, яка не відповідає дійсності; г) поширення інформації, що порушує особисті немайнові права, тобто або завдає шкоди відповідним особистим немайновим благам, або перешкоджає особі повно і своєчасно здійснювати своє особисте немайнове право.
- Спростування поширеної недостовірної інформації **не є способом цивільно-правової відповідальності**, так як немає компенсаційного та майнового характеру. Спростовується незалежно від вини (абз. 3 ч. 6 ст. 277 ЦК).

Презумпція добропорядності

- Частина третя статті 277 ЦК України (**презумпція добропорядності**) виключена на підставі Закону України від 27 березня 2014 року № 1170-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про інформацію» та Закону України «Про доступ до публічної інформації» і **не має зворотної дії в часі** на підставі частини першої статті 58 Конституції України.
- А тому абз. 6 п. 15, п. 18 *постанови Пленуму ВСУ від 27.02.2009 № 1 «Про судову практику у справах про захист гідності, честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи»* застосовуватися не може.
- Отже, для позивача діє загальний тягар доведення 1) факту поширення недостовірної інформації та 2) недостовірність цієї інформації.

Постанови КЦС ВС: від 25.05.2018 у справі № 188/1367/15; від 01.07.2018 у справі № 761/7705/17; від 09.09.2020 у справі

Дифамаційний спір

- **Дифамація** (лат. diffamatio) – це загальноприйнятий в більшості країн світу юридичний термін, під яким розуміють правопорушення у вигляді поширення відомостей, що не відповідають дійсності, які порочать честь, гідність та ділову репутацію потерпілого.
- У дифамаційному праві цивільно-правовий судовий захист зазначених нематеріальних благ можливий лише при умові **одночасного захисту** права на свободу слова і масової інформації. Тобто значення будь-якого дифамаційного спору – у **досягненні балансу і вирішенні колізії** між правом на захист честі, гідності та ділової репутації й спростування недостовірної інформації, з одного боку, і правом на свободу слова і масової інформації – з іншого.

Пункт 1 постанови Пленуму ВСУ від 27.02.2009 № 1 «Про судову практику у справах про захист гідності, честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи»

Інформаційне право

- Суди повинні **розмежовувати** справи про захист гідності, честі та ділової репутації шляхом спростування недостовірної інформації **від правовідносин, пов'язаних з інформаційним правом**, тобто, коли поширюється інформація, хоча і правдива та така, яка не підлягає спростуванню, проте Конституцією України та іншими законами вона охороняється як конфіденційна.

Рішення ЄСПЛ від 22.02.1994 у справі «Бургхарц проти Швейцарії» (зображення обличчя)

Постанови КЦС ВС: від 20.03.2019 у справі № 161/19019/17 (приватні фото- і відеоматеріали); від 31.10.2019 у справі № 76020787/18 (використання імені)

- Якщо фізична особа сама опублікувала (наприклад, в Інтернеті) своє фото, без отримання її згоди використовувати фото не можна, за винятком, якщо вона є публічної особою, для суспільних інтересів, фото

Приватне життя публічних осіб

- **Privacy (прайвесі) – право на приватність, недоторканість приватного життя.**
- Декларація про свободу політичної дискусії в засобах масової інформації, яка прийнята 12 лютого 2004 року на 872-му засіданні Комітету Міністрів Ради Європи, рекомендації Резолюції 1165 (1998) Парламентської Асамблеї Ради Європи про право на недоторканість приватного життя зазначають, що **публічними фігурами** являються ті особи, які займають державну посаду і (або) користуються державними ресурсами, а також всі ті, хто відіграє певну роль в суспільному житті, будь-то в галузі політики, економіки, мистецтва, соціальній сфері, спорті чи в будь-якій іншій галузі.

Рішення ЄСПЛ: від 24.06.2004 у справі «Принцеса фон Ганновер проти Німеччини»; від 21.02.2002 «Шюссель проти Австрії»

Розмежування оціночних суджень і тверджень про факти

- Правильність думки чи оцінки тієї чи іншої особи може бути предметом думки, оцінки інших осіб, але не предметом повноважень судової влади. Вони можуть оспорюватись у порядку полеміки, у тому числі й в друкованому засобі, по радіо чи в телепередачі або іншим адекватним способом.
- Якщо оціночні судження в поширеній автором інформації є його суб'єктивною оцінкою дійсних фактів, подій і вони подані у формі, що адекватно, недвозначно відбивають суб'єктивний характер судження, то вони не підлягають спростуванню. Якщо ж оціночні судження викладені у формі висновку, якоїсь оцінки певних фактів, які при судовому розгляді виявляться неправдивими, то такі судження можуть бути спростовані, оскільки автором публікації невірно подані фактичні дані.

Актуальна судова практика

- Визначення належного відповідача у разі поширення інформації в мережі Інтернет.

Постанови: ВП ВС від 12.11.2019 у справі 904/4494/18; КЦС ВС від 02.09.2020 у справі № 757/62881/16

- Юрисдикція. Спростування підозр про вчинення кримінального правопорушення, доказів, наявних у кримінальному провадженні, тощо. Не підлягають судовому розгляду за правилами жодного судочинства.

Постанова ВП ВС від 30.06.2020 у справі № 333/681617

Актуальна судова практика

- Фактичні твердження чи оціночні судження.

Постанови: КЦС ВС від 20.11.2019 у справі № 539/3299/15; від 02.07.2020 у справі № від 30.07.2020 у справі № 200/20351/18; від 02.09.2020 у справі № 235/4145/18

- Алгоритм оцінки висновку лінгвістичної (семантико-текстуальної) експертизи: фактичні твердження чи оціночні судження.

Постанови КЦС ВС від 22.07.2020 у справі 638/1098/16; від 26.08.2020 у справі № 642/3113/17; від 04.11.2020 у справі № 757/108/19

Актуальна судова практика

- Публічна особа.

Постанови: КЦС ВС від 21.09.2020 у справі № 303/6451/17; від 04.11.2020 у справі № 757/30984/18-ц

- Презумпція невинуватості.

Постанови: ВСУ від 29.11.2017 у справі 761/6866/16; КЦС ВС від 06.05.2020 у справі № 75725649/17; від 11.06.2020 у справі № 757/1884/15

- Звернення до правоохоронних органів тощо

Рішення КСУ від 10.04.2003 № 8/рп/2003 у справі № 1-9/2003

Постанова КЦС ВС від 09.09.2020 у справі № 688/1505/18

Допоміжний матеріал

- **ОГЛЯД** судової практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду у справах про захист гідності, честі та ділової репутації / Упорядник к.ю.н., доцент Д. Д. Луспеник // https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Ogljad_KCS.pdf
- **ОГЛЯД** практики ЄСПЛ у справах, які стосуються ... статті 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод // https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Oglyad_st_10.pdf
- Луспеник Д. Д. Судопроизводство по делам о защите чести, достоинства и деловой репутации (опровержение недостоверной информации). – Харків: Харків юридичний, 2005. – 332 с.

Верховний
Суд

Дякую за увагу!